

України / О.М. Бориславська, І.Б. Заверуха, А.М. Школик та ін. ; Центр політико-правових реформ. – К., 2012. – 212 с.

4. Величко В.О. Децентралізація влади: міжнародний досвід / В.О. Величко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2014. – Випуск 28. – С. 12-22.

5. Енциклопедичний словник Ф.А. Брокгауза та І.А. Ефрона. Самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/111833.

6. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація : монографія / кол. авт. ; відп. ред. проф. Н.Р. Нижник. – К. : УАДУ при Президентові України, 1997. – 448 с.

7. Наливайко Л.Р. Глумачний термінологічний словник з конституційного права / укл.: Л.Р. Наливайко, М.В. Беляєва. – К. : Хай-Тек Пресс, 2013. – 408 с.

8. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація : монографія / кол. авт. ; відп. ред. проф. Н.Р. Нижник. – К. : УАДУ при Президентові України, 1997. – 448 с.

9. Рагозін М.П. Демократія від А до Я : словник-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iem.donntu.edu.ua/doc/soz/ragozin_slovník/Text.htm.

10. Драго Р. Административная наука / под ред. Б.М. Лазарева. – М. : Прогресс, 1982. – 245 с.

Алексеевко Ірина Вікторівна
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових
дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Згідно з концепціями світового управління головним показником розвинутої країни має стати рівень демократичних свобод. В умовах глобалізації свобода, демократія і верховенство закону мають бути захищені інституціональними системами, а також регулюватися за допомогою політики, права, моралі. Але як домогтися запровадження демократичних принципів у взаємовідносинах між суспільствами і уникнути негативних, а то й катастрофічних наслідків глобалізації? Навряд чи виправдано недооцінювати реальні прояви глобалізаційних тенденцій. Проте ще більш невиправданою видається абсолютизація цих тенденцій аж до проголошення утвердження єдиного світопорядку у найближчій перспективі.

Політика глобалізації націлена на поєднання зусиль різних держав для вирішення таких глобальних проблем сучасності, як попередження і врегулювання збройних конфліктів, запобігання війнам, ядерне роззброєння, охорона навколишнього середовища, подолання бідності, встановлення соціального контролю над транснаціональною злочинністю, міжнародним терориз-

мом тощо. Отже, постала нагальна проблема знайти відповідь на питання, яким чином домогтися того, щоб процес глобалізації був зорієнтований на розв'язання болючих політико-правових проблем?

Існують серйозні підстави для того, щоб говорити про наявність як позитивних, так і негативних наслідків цього процесу [7, с. 14], а також про необхідність дослідження методів виходу із «пастки глобалізації», до якої можна потрапити внаслідок непідготовленості та відсутності наукового передбачення шляхів розвитку [3, с. 101]. Охоплюючи всі сфери життя – політику, економіку, духовну сферу – глобалізація здатна загострювати протиріччя. Вона несе багато нового, тому цілком зрозуміло, що у населення деяких країн чи в окремих груп виникає страх перед труднощами адаптації, що є, зокрема, підґрунтям для розвитку антиглобалістського руху.

Можна навести чимало прикладів, коли значна частина населення якоїсь країни не сприймає глобалізаційних процесів, керуючись ідейними чи матеріальними міркуваннями (страх піддатися впливу чужої культури чи зuboжити, наявність міжнаціональної недовіри, закладеної кодами історії тощо). Слід додати, що місцеві еліти часто приховують від населення правду, а за умов глобалізації відкритість суспільства сприяє прискореному розвитку, і на порядок денний виноситься питання не про «знищення» держав, а про організацію їх мирного змагання з метою розкриття потенціалу людини, її здатності організувати, керувати, виробляти та конкурувати на світовому ринку. Навіть у країн з низьким рівнем розвитку є всі можливості здобути вигоди від глобальної політики.

Але ці можливості з'являються за умов постійного узгодження на різних рівнях глобалізаційних процесів з вимогами демократії та її цінностями. Це важливо тому, що на рубежі століть більшість країн стала на шлях розвитку суспільних інститутів та своїх політичних систем, заснованих на принципах демократії. Ряд країн обрали шлях розвитку від тоталітарних до демократичних систем. Про всеохоплюючий вплив демократії свідчить також те, що навіть авторитарно-тоталітарні режими змушені прикриватися демократичними гаслами, стверджуючи, що їх влада й управління є народними.

Сьогодні, на думку багатьох вчених, виникла потреба довести життєздатність і перспективність демократії, яка переживає надто складний період, не дивлячись на те, що в останні десятиріччя відбувався її тріумф, що проявився в розширенні процесу демократизації, виникненні нових демократичних режимів правління в різних регіонах світу. Цінності демократії визнаються формально на всіх континентах. Але, разом з тим, все відчутніше проявляється її неефективність у вирішенні багатьох проблем сучасних держав. Народи більшості держав незадоволені функціонуванням демократичних систем, зростає недовіра до її механізмів та інститутів. Тому, на думку більшості вчених, скепсис з приводу ефективності демократії – це одна з найважливіших глобальних проблем.

Існують погляди, за якими ідеологія нового глобалізму підміняє демокра-

тичну ідею прогресу, до якого раніше могли залучитися всі народи, не поділяючись на перспективні чи неперспективні [2, с. 105], як це спостерігається на прикладі країн – кандидатів до вступу в ЄС чи інші інтеграційні об'єднання. Інші дослідники пропонують вести пошуки у напрямку створення нових міжнародних інноваційних проектів демократизації суспільств [5, с. 100].

Позитивним є те, що питання демократії та особливості її функціонування за умов глобалізації розглядаються як на офіційному, так і на неурядовому рівнях. Наприклад, у конференції «До суспільства демократії» (Польща) взяли участь міністри закордонних справ та дипломати із 108 країн, які дійшли висновку, що глобалізація є ефективною тоді, коли стає залежною від розвитку демократії. Водночас демократія не може стати новою релігією, а повинна бути втілена у конкретних інститутах, які функціонують й ефективно вирішують протиріччя, що виникають в усіх сферах і в різних країнах. Важливо навчитися конструктивно застосовувати принципи демократії для вирішення глобальних проблем сучасності, особливо під час приборкання релігійно-етнічних конфліктів.

Практика засвідчує, що запровадження міжнародних санкцій (ембарго, силовий тиск, політико-економічні обмеження чи ізоляція) не завжди є ефективним. Подібні заходи часто призводять до зростання корупції і використовуються антидемократичними режимами для маніпулювання громадською думкою і протиставлення її процесам глобалізації.

Сучасні дослідники демократії (Ф. Фукуяма, М. Рокар, Дж. Сорос та інші прихильники концепції відкритого суспільства) доводять, що загрози для розвитку демократії у сучасному світі є досить суттєвими, а діяльність провідних національних і міжнародних структур є недостатньо ефективною. Адже навіть така організація, як ООН не може повною мірою захистити загальнолюдські цінності, тому що є асоціацією держав, в якій кожна захищає свої інтереси. Щодо окремих держав, то влада багатьох із них є безпорадною перед засиллям транснаціональних корпорацій, до того ж уряди побоюються «втечі» зарубіжних капіталів.

Велике занепокоєння викликають інші проблеми, які виникають на шляху демократизації суспільств в умовах глобалізації, зокрема: антикризові програми і стратегії суспільно-політичного розвитку міжнародних офіційних інституцій часто не досягають бажаних результатів; тиск на держави з боку транснаціональної організованої злочинності, яка спирається на тіньовий бізнес і корупцію в органах управління; непродуктивними є спроби силового вирішення етнорелігійних конфліктів; торговельні санкції проти країн – порушників норм міжнародного права часто призводять до зростання контрабанди, корупції тощо. Можна назвати й інші факти, які ослаблюють демократію перед наступом глобалізації, розгортання якої посилюється.

Тож на сучасному етапі розвитку актуальними є питання, яким чином має поширюватися демократія і яку роль у цьому мають відігравати міжнародні та національні інституції? За яких умов демократичні цінності можуть

стати серцевиною процесів глобалізації? Тому слід приділити значну увагу діяльності державних і недержавних інституцій, які, за визначенням Спеціальної комісії ООН, дотримуються принципів глобального управління і здатні вирішувати конфлікти інтересів шляхом співробітництва [1, с. 114]. Наразі актуальною стає концепція П. Дракера про соціальну відповідальність всіх організацій за свою діяльність в епоху глобалізації [7, с. 15].

Але як домогтися запровадження демократичних принципів у взаємовідносинах між суспільствами й уникнути негативних, а то й катастрофічних наслідків глобалізації? Існують досить ґрунтовні підходи, що пропонують методи вирішення цих питань. Зокрема, український дослідник міжнародних відносин Є. Камінський пропонує перспективну, на наш погляд, концепцію світового розвитку, що передбачає поступове надання ООН статусу «світового координаційного уряду» [4, с. 105].

Заслужують на увагу матеріали Всесвітнього форуму демократії, серед учасників якого були відомі інтелектуали Дж. Сорос, Ф. Фукуяма, М. Рокар, М. Олбрайт, В. Гавел та інші, які дійшли висновку, що посилення взаємозалежності у сучасному світі та інтеграційні процеси, що тривають, є позитивними за своєю суттю явищами, водночас вони виявили вразливі місця, які активно використовуються агресивними силами для руйнування навколишнього середовища і спотворення сутності глобалізації. Погодимося, що формування альянсу відкритих суспільств з метою його подальшого розширення й еволюції до глобального відкритого суспільства, яке виступає також як фактор стримування держав від порушення демократії та інших зловживань, є цілком реальним і необхідним завданням.

Згідно з концепціями світового управління, головним показником розвиненості країни має стати рівень демократичних свобод. В умовах глобалізації свобода, демократія і верховенство закону мають бути захищені інституціональними системами, а також регулюватися за допомогою політики, права, моралі. У світі спостерігається розширення ринку глобального капіталу, посилюється фінансова нестабільність і конкуренція, які можуть призвести до закріплення нерівності як на національному, так і на міжнародному рівні. Тому в економічній сфері має відбутися об'єднання зусиль розвинутих демократій для технічної та економічної підтримки і стимулювання слаборозвинутих країн та країн перехідного типу. Розвиток приватного сектора і недержавних організацій може здійснюватися світовим агентством розвитку за наявності державних гарантій.

За таких умов можуть бути ефективно реалізовані ідеї Р. Арона, який стверджував, що окрім держави в суспільстві є й інші структури, здатні відігравати важливу роль в утвердженні демократії, і розгортання їх діяльності дозволяє уникнути таких явищ, як кулуарність та закритість при ухваленні багатьох політичних рішень. Якщо процеси глобалізації здійснюватимуться квазідемократичними режимами або під тиском тіньових груп, це неодмінно призведе до негативних наслідків: посилення ролі корпоративної і кланової

бюрократії та утворення нового тоталітаризму.

Отже, світова координація має зорієнтувати процес глобалізації на вирішення проблем місцевого і регіонального соціально-економічного розвитку з урахуванням їхнього взаємозв'язку і впливу на світові процеси. Тому важливо, щоб економічне зростання розгорталося згідно з демократичними принципами. Країни, включені у глобальні економічні процеси, одержують доступ до найсучасніших інформаційних технологій, що визначає поступ суспільства в усіх сферах і сприяє досягненню високих результатів. Навпаки, інформаційний й економічний ізоляціонізм гальмує розвиток країни, призводить до застою. Тому для України модель соціальної держави, заснованої на ринкових відносинах і залученої до процесів глобалізації, є оптимальною. Але для цього потрібно, щоб всі інституції країни були б здатні сприймати виклики глобалізації.

Література

1. Бьюкенен П. Смерть Запада / перевод с англ. – М. : СПб, 2011. – 229 с.
2. Brenner N. Global Cities, Global States: Global City Formation and State Territorial Restructuring in Contemporary Europe // Review of Int. Polit. Econ. – L., 2008. – 301 p.
3. Хелд Д. и др. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура / пер с англ. – М. : Праксис, 2014. – 198 с.
4. Friedmann J. Where We Stand: A Decade of World City Research // World Cities in a World –system / Ed. by Knox P., Taylor P. – N.Y., 2005. – 253 p.
5. Huntington S. Who we are? The Challenges to America's National Identity. – New Delhi, 2013. – 197 p.
6. Камінський Є. Протодемократичні концепції світового управління і перспективи України у XXI столітті // Політична думка. – 2001. – № 3. – С. 105-109.
7. Панарин А. Глобальное информационное общество: вызовы и ответы // Власть. – 2014. – № 1. – С. 14-25.

Бостан Сергій Костянтинович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
юридичного факультету
Інституту управління та права
Запорізького національного
технічного університету

ДЕРЖАВОЗНАВСТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Стан глибокої, всеохоплюючої кризи, в якій опинилася наша держава, її дуже повільні кроки виходу з неї свідчать не тільки про небажання можновладців прискорити цей рух вперед, але й про відсутність так необхідного в цих умовах комплексу наукових знань про державу. В наукознавчому аспекті головним питанням є питання, яка наука має вивчити, дослідити, осмислити і